

Lars Hulgård og Linda Lundgaard Andersen

Socialt entreprenørskab

– velfærdsafvikling eller arenaer for solidaritet?

Artiklen giver et overblik over socialt entreprenørskab (SE) på dansk grund ved at trække tråde til en dansk tradition for sociale udviklingsprocesser og ved at se på, hvordan den aktuelle diskurs er påvirket af internationale strømninger. Artiklen etablerer en analytisk ramme, som dels diskuterer en dansk tradition for social udvikling, demokrati og (velfærds) deltagelse, der baner vejen for en distinkt udgave af SE på dansk grund, og dels illustrerer, hvordan begrebet fra slutningen af 1990'erne importeres både fra amerikansk forskning i den tredje sektor og frivillighed og fra europæisk forskning i socialøkonomi. Artiklen præsenterer og diskuterer en række konkrete platforme og initiativer til fremme af socialt entreprenørskab og socialøkonomisk virksomhed i Danmark. Det illustreres, hvordan begrebet etableres og udvikles som et "contested" begreb, hvor forskellige aktører kæmper om definitionsret, strategi og implikationer. Hovedsigtet er her at optegne diskussionerne eksemplificeret gennem de observerbare termer: socialøkonomiske virksomheder, socialt iværksættereri, sociale opfindelser og socialt entreprenørskab – som alle er en del af den danske offentlighed – og det diskuteres, hvordan begrebet/fænomenet på dansk grund udfordres af den internationale scene: eksempelvis det europæiske forskningsnetværk EMES versus en amerikansk definition og tradition. Afslutningsvist diskuteres de potentialer, som begrebet favner: schools of democracy, deliberativt demokrati, bottom up, socialt entreprenørskab som potente lærings- og arbejdsmarkeds- og empowermentstrategier.

Søgeord: Socialt entreprenørskab, sociale virksomheder, social innovation, sociale udviklingsprocesser.

Socialt entreprenørskab har for alvor gjort sin entre på den internationale politiske scene som en sektor for produktion af velfærdsydelser kombineret med stærke og ofte modsatrettede værdier om samfundsnytte, markedsværdi, franchising, medindflydelse og frivillighed. Både på EU-plan samt i nationale og lokale sammenhænge bliver der formuleret politikker og andre markante tiltag for at fremme sociale virksomheder, socialt entreprenørskab og den socialøkonomiske sektor. Men socialt entreprenørskab er et fænomen, som rummer megen ambivalens. Fænomenet udspiller sig mellem stærke individualiserende og stærke kollektiverende dynamikker, der har rod i de seneste 30 års udvikling på velfærdsområdet nationalt såvel som internationalt. Konkret er socialt entreprenørskab kommet til Danmark udefra dels via en europæisk socialøkonomisk tradition især fra lande som Belgien, Frankrig og Italien, dels via en mere markedskonform tilgang til social service fra lande som USA og Storbritannien. Mens de umiddelbare slagord, der præger den "nye" diskurs er kommet til Danmark fra disse internationale sammenhænge, finder vi ikke desto mindre også i Danmark en historisk pendant, der både trækker tråde tilbage til den gamle socialøkonomi i form af andelsbevægelse og kooperativ virksomhed og i nyere tid til den forsøgs- og udviklingstradition, som satte et markant præg på så væsentlige velfærdsområder som social service, integration af etniske minoriteter, integration på arbejdsmarkedet, livslang læring og udvikling af lokale kulturinstitutioner fra midten af 1980'erne og frem til midten af 1990'erne. I denne artikel giver vi først en kort introduktion til socialt entreprenørskab, hvor vi samtidig placerer det i forhold til socialøkonomisk virksomhed. Dernæst viser vi dets aktualitet i Danmark gennem fem aktuelle platforme for socialt entreprenørskab, der viser, hvordan disse både er præget af internationale strømninger og trækker på rødderne fra den danske forsøgstradition. Artiklen afrundes med en diskussion af, hvordan socialt entreprenørskab appellerer til nogle væsensforskellige strategier for de moderne velfærdssamfunds fremtid. Dette belyses gennem et kritisk blik på nogle af de potentialer, begrebet tillægges i aktuelle debatter og politiske programmer. Potentialer og forventninger som så at sige hiver og slider fra hver sin side.

Socialt entreprenørskab – rødder og horisont

Socialt entreprenørskab definerer vi som skabelse af social værdi gennem innovation, hvor der er en høj grad af deltagerorientering, ofte med deltagelse af det civile samfund og ofte med en økonomisk betydning, hvor innovationerne frembringes på tværs af de tre sektorer, stat, marked og civilsamfund. Mens social værdi og innovation findes i de fleste definitioner (Dees et al. 2002, Austin et al. 2006, Nicholls 2006, Light 2008), fremhæves de tre øvrige ofte, men med forskellig betoning. Deltagelse og civilsamfund er væsentlige kategorier, fordi de markerer, at socialt entreprenørskab ikke blot drejer sig om at producere sociale endemål, men også om de processer og relationer

der frembringer de sociale værdier. Denne tilgang er i overensstemmelse med "state of the art" inden for social innovationsteori, der netop betoner social innovation som integration af proces og outcome (BEPA 2010; Moulaert, Jessop, Hulgård & Hamdouch 2013). Dette betyder, at social innovation lige så meget handler om ændring af de sociale relationer, der producerer innovationen, som det handler om selve produktet af innovationen (Moulaert 2005). Endvidere er det en empirisk kendsgerning, at aktører fra det civile samfund er de mest ombejlede partnere i de fleste eksempler på socialt entreprenørskab enten i form af frivillige organisationer eller bekymrede og ansvarlige grupper af borgere, som ønsker at gøre en forskel (Andersen, Bager & Hulgård 2010; Hulgård 2007). Den økonomiske komponent er væsentlig for at markere selve det entreprenørielle forhold. Schumpeter (1934) fremhæver, at det ikke er inventionen eller opfindelsen, der i sig selv kan karakteriseres som entreprenørskab, det kan først den praktiske gennemførelse. Deri ligger selve innovationen:

Economic leadership in particular must hence be distinguished from "invention" as long as they are not carried out into practice, inventions are economically irrelevant (Schumpeter 1934:66).

Det er den praktiske gennemførelse, der bærer på innovationen, og ikke blot i økonomisk entreprenørskab, men også i socialt entreprenørskab har disse innovationer ofte en økonomisk betydning. Det kan være for den entreprenør, som påtager sig en risiko, og det kan frem for alt være for de deltagere og socialt udsatte medborgere, som innovationen sigter mod. Endelig er det en empirisk kendsgerning, at praktiske eksempler på socialt entreprenørskab ofte foregår på tværs af en eller flere sektorer (Nyssens 2006). Endvidere har Kerlin (2009) vist, hvordan socialt entreprenørskab i USA typisk foregår som partnerskaber mellem aktører fra det civile samfund og private virksomheder, mens tilsvarende aktiviteter i Europa ofte indebærer et samarbejde mellem den offentlige sektor og det civile samfund og gradvist også i tilknytning til virksomhedernes praktisering af Corporate Social Responsibility (CSR). Det civile samfund virker i det hele taget til at være den konstante part i socialt entreprenørskab, mens der skiftes partner alt efter verdens region og lokal institutionel sammenhæng.

Mange former for entreprenørskab

Socialt entreprenørskab repræsenterer en blandt flere udviklinger i forståelsen af entreprenørskab og innovation fra i udgangspunktet at være møntet på økonomiske forandringsagenter (Schumpeter 1934) til også at dække offentlige entreprenører (Ostrom 1965), moralske entreprenører (Becker 1963; Hunter & Fessenden 1994) og civile entreprenører (Henton et al. 1997). Hvor den moralske entreprenør er optaget af at skabe nye forpligtende moralske standarder, kampen for et røgfrit offentligt rum er ofte fremhævet som et resultat af moralske entreprenørers indsats, er de offentlige og sociale entreprenører optagede af at skabe forpligtende innovationer, der højner den lokale og sociale handlekraft (Ostrom 1965; Svendsen & Svendsen 2004). Men hvem er de sociale entreprenører, og hvilken rolle spiller de i innovationen af velfærdssamfundets private og offentlige institutioner?

Både de offentlige entreprenører og de sociale entreprenører er optaget af at producere bæredygtige og kollektive goder gennem innovation og samarbejde. Allerede i sin afhandling fra 1965 stillede Elinor Ostrom, som i 2009 blev den første og hidtil eneste kvindelige modtager af den prestigefyldte Nobelpris i økonomi, spørgsmålet om, hvorvidt der findes en parallel til entreprenørskab i den private sektor blandt aktører, der "frembringer offentlige goder og serviceydelser i den offentlige sektor", en funktion som i givet fald må karakteriseres som "offentligt entreprenørskab" (Ostrom 1965:24). I sin afhandling fokuserede Ostrom på, at offentlige entreprenører virkeliggør en vision om at samle produktionsfaktorerne gennem kollektive handlinger med henblik på at skabe offentlige goder og serviceydelser. Netop forståelsen af borgernes roller som innovatører og entreprenører var det, der motiverede Nobelpriskomiteen i deres valg af Ostrom i 2009. Hendes forskning i, hvordan almindelige borgere bliver offentlige entreprenører, er det, som gør hende til en central figur også i udvikling af forskningsbaseret viden om socialt entreprenørskab, der ellers lider under manglende systematisk teoretisk og empirisk forskning. Ostrom er i øvrigt et godt eksempel på, at socialt og offentligt entreprenørskab indtil for ganske nylig har været et underbelyst fænomen både i sociologi og politologi. Således er der ikke en eneste reference til Elinor Ostrom i det meget omfattende og encyklopædisk anlagte danske værk om "Klassisk og moderne politisk teori" (Kaspersen & Loftager 2009). Det er således interessant, at politisk eller offentligt entreprenørskab (offentlig innovation) helt frem til 2009 ikke blev anerkendt som et væsentligt element i moderne politisk teori. Fra et mere snævert fagligt perspektiv er det endvidere interessant, at Ostrom med Nobelprisen anerkendes som økonom, selvom hun i fagkredse først og fremmest opfattes som politisk teoretiker. Sidst men ikke mindst har Ostrom dokumenteret, at borgergruppers og foreningers forvaltning af fælles goder ofte giver meget bedre resultater end de, der typisk præsenteres i økonomisk teori. Ostroms undersøgelser af den betydning, kollektive handlinger har for frembringelse og styring af goder og ser-

viceydelser, repræsenterer endvidere et alternativ til det synspunkt, at mennesker altid søger at maksimere deres individuelle nytte, fordi de som regel er "interesserede i ganske snævre selviske mål" (Tullock 1970:33, citeret efter Nannestad 2009:842), eller fordi deres mål er at tjene en individuel entreprenøriel profit (Schneider, Teske & Mintron 1995). På den måde repræsenterer Ostroms forskning og de andre kollektivt orienterede tilgange til offentligt og socialt entreprenørskab en viden, der kan vise sig afgørende for at finde nye veje ud af den økonomiske og multi-dimensionelle krise.

Både inden for forskning i offentligt og i socialt entreprenørskab ser vi en skillelinje mellem den betydning, der tillægges det enkelte individ og kollektiver og organisationer. Hvor Schneider, Teske og Mintron fremhæver, at det er "årvågne individer" motiverede af muligheden for en "personlig gevinst (Schneider et al. 1995:56), der bliver offentlige entreprenører, fremhæver Ostrom betydningen af kollektive handlinger. Vi ser den samme skillelinje repræsenteret i socialt entreprenørskab, hvor især amerikanske analyser (Dees 1998, Dees et al. 2002) og interesseorganisationer som Ashoka og Skoll Foundation lægger stor vægt på den individuelle entreprenør, mens europæiske forskere ofte knytter an til foreningsdannelsen i den tredje sektor (Defourny 2010) og til den historiske betydning, socialøkonomien har spillet i udviklingen af de europæiske velfærdsstater (Pestoff 2009).

Frem til slutningen af 1990'erne var socialt entreprenørskab først og fremmest et fænomen, som påkaldte sig interesse fra praktikere og konsulenter, der som Douglas Henton og kollegerne fra "Collaborative Economics" begyndte at opfatte sig selv som civile og sociale entreprenører, der arbejdede med at skabe arenaer for samarbejde mellem erhvervsfolk, embedsmænd og ledere fra det civile samfund med henblik på at skabe lokal fremgang og sammenhængskraft (Leadbeater 1996, Henton et al. 1997, Hulgård 2007). Men derefter begyndte det at gå stærkt. Allerede i 2006 viste en opgørelse, at aktiviteter, der kan karakteriseres som socialt entreprenørskab, foregår hyppigere end andre former for entreprenørskab, et fænomen som på forsknings- og uddannelsessiden blev fulgt op af markant øget publiceringsaktivitet (Steyart & Hjorth 2006). Socialt entreprenørskab er stadig et svagt udviklet forskningsfelt og stærkt præget af, at nogle af de væsentligste referencer på området er skrevet af journalister (Bornstein 2004) og konsulenter (Leadbeater 1996, Mawson 2008, Elkington & Hartigan 2008), og at de tidlige forskningspublikationer på området er kortfattede og sporadiske (Dees 1998, Austin et al. 2003). Inden for de senere år er der imidlertid begyndt at komme forskning på området, som belyser socialt entreprenørskab begrebsligt og i forhold til andre typer af entreprenørskab (Steyart & Hjorth 2006, Mair 2006, Hulgård 2007, Light 2008, Nicholls 2008, Andersen, Bager & Hulgård 2010, Fayolle & Matlay 2010, Defourny 2010, Hulgård 2011).

To positioner inden for socialt entreprenørskab og sociale virksomheder

Men socialt entreprenørskab er ikke blot et fænomen, som er opstået parallelt med andre former for entreprenørskab. Det er også et fænomen, som er tæt forbundet med det, vi kan kalde SE-feltet, der først og fremmest består af "social enterprise" og "social entrepreneurship", og som endvidere trækker på erfaringer fra "social and solidarity economy" (Hart, Laville & Cattani 2010). Her vil vi fokusere på sammenhængen mellem socialt entreprenørskab og social virksomhed.¹ Muhammad Yunus, som både er økonom, social entreprenør og modtager af Nobels Fredspris i 2006 for sit arbejde med mikrokredit og fattigdomsbekæmpelse, har leveret en interessant distinktion mellem social virksomhed og socialt entreprenørskab. Ifølge ham kan ethvert innovativt initiativ, der har en social værdi, beskrives som socialt entreprenørskab, og på den baggrund finder han,

at alle som designer og leder sociale virksomheder er sociale entreprenører, mens det ikke er alle sociale entreprenører, der er engagerede i social virksomhed (Yunus 2007:32).

Vi deler denne opfattelse af, at socialt entreprenørskab er et bredere fænomen end social virksomhed. Begge fænomener opstår med baggrund i nogle udviklingsprocesser i velfærdsstaten og den tredje sektor (udfoldes nærmere i det afsluttende afsnit). Mens sociale entreprenører først og fremmest er forandringsagenter, foregår den sociale værdidannelse i sociale virksomheder via virksomhedsskabelse og indtjening på et marked (Borzaga & Defourny 2001, Nyssens 2006, Kerlin 2009, Ridley-Duff & Bull 2011). Ridley-Duff & Bull (2011) fremhæver, at der er to klare positioner inden for social virksomhed. Den første position har sin rod i europæiske forskningsmiljøer om tredje sektor og socialøkonomi, mens den anden har rod i amerikansk forskning i socialt entreprenørskab (Ridley-Duff & Bull 2011:31).

Den første position ser social virksomhed som en del af den tredje sektors udviklingshistorie fra 1980'erne og frem. I europæisk sammenhæng har den europæiske forskergruppe EMES, der tog navn efter sit første forskningsprojekt fra midten af 1990'erne (Emergence of Social Enterprise in Europe), bidraget med forskning i, hvordan der blandt frivillige organisationer, NGO'er og andre tredje sektor organisationer fra 1980'erne og frem gradvist begynder at opstå en ny form for hybrid kaldet "social enterprise". Sådanne sociale virksomheder kendetegnes blandt andet ved at basere sin drift på mange typer af materielle såvel som immaterielle ressourcer og forfølger en række markante og ofte potentielt modsatrettede formål, herunder fortalervirksomhed, lokal aktivisme og markedsbaseret indkomst (Borzaga & Defourny 2001, Nyssens 2006). Således dokumenterede EMES, hvordan frivillige foreninger og andre organisationer i det civile samfund fra 1980'erne og frem på europæisk plan begynder at udvikle sig efter nogle dynamikker, som bringer dem tættere på

markedet (Borzaga & Defourny 2001, Hulgård & Bisballe 2004). Ifølge EMES kan sociale virksomheder identificeres via tre kriterier. For det første et sæt *økonomiske kriterier*, som blandt andet betyder, at der produceres og sælges varer eller serviceydelser, og at organisationen ikke udelukkende drives af frivillige, men at der samtidig er en vis lønnet beskæftigelse. For det andet er der et sæt *sociale kriterier*, der betyder, at der er et udtalt ønske om at være til gavn for lokalsamfundet eller for de brugere, som virksomheden retter sig mod. Endvidere er det lokale borgere, brugere eller foreninger, som har taget initiativ til virksomheden. For det tredje er der et sæt *governance kriterier*, som betyder, at den sociale virksomhed både har en høj grad af autonomi og således ikke er direkte underlagt offentlig myndighed, og har en deltagerorienteret natur, der gennemsyrrer styringen og de valg, der træffes i organisationen med hensyn til arbejdsprocedurer etc.

EMES netværkets definition har haft stor indflydelse både på andre forskere inden for tredje sektor, socialøkonomi og socialt entreprenørskab i Europa, især også i Asien og Latinamerika (Fayolle & Matley 2010, Kerlin 2009, Nicholls 2006), og på udviklingen af politiske initiativer og lovgivning i Europa og Asien. I Europa er social virksomhed og socialt entreprenørskab tæt forbundet til presset på velfærdsstaterne og det stærkt artikulerede behov for at innovere især de sociale serviceydelser. De sociale virksomheder og andre organisationer i den sociale økonomi er væsentlige af flere grunde. For det første skaber de både serviceydelser og arbejdspladser målrettet socialt udsatte medborgere, som ellers ikke ville have en chance på arbejdsmarkedet (Nyssens 2006; Hulgård, Andersen, Spear & Bisballe 2008). For det andet har de historisk set været stærke innovatører i den generelle udvikling af sociale serviceydelser inden for sundhed, uddannelse og personlig pleje og omsorg (Borzaga 2011). For det tredje "trænes" mennesker, som er aktive i den tredje sektors organisationer, i at tage ansvar ikke bare for sig selv, men også for andre menneskers behov og muligheder (Putnam 2000; Hulgård & Spear 2006; Andersen, Hulgård & Bager 2010). På denne måde har deltagelsen i sociale virksomheder og den tredje sektors øvrige organisationer ikke blot potentiale til at udvikle social kapital, men også til at fungere som skoler i demokrati som det blev fremhævet af den tidligere formand for EU-Kommissionen, Romano Prodi, i en tale til et europæisk konvent for kooperativer (Prodi 2002).

Den anden position ser social virksomhed som en delmængde af socialt entreprenørskab og har rod i amerikanske forskeres og konsulenteres fokus på at forstå SE som en ny social sektor ved siden af eller på tværs af de tre klassiske sektorer i velfærdstrekanten, staten, markedet og det civile samfund. Ifølge denne position er social virksomhed "den institutionelle form som skabes af sociale entreprenører" (Rory-Duff & Bull 2011:31). Der er tale om en mere individualistisk model, hvor fokus er på alliancer mellem kommercielle og sociale entreprenører, herunder muligheden for at lære af management og forretningsmodeller udviklet i det private erhvervsliv. Tilgangen er ofte sær-

deles kritisk over for enhver form for offentlig velfærdsstat, hvad enten det er managementguruen Peter F. Druckers kritik af, at "megastaten ikke har leveret på en eneste af de komponenter", den skulle (Drucker 1994) eller det er den britiske konsulent og lobbyist Charles Leadbeater, som i 1997 forudsagde "the rise of the social entrepreneur". Den sociale entreprenør er også her et alternativ til velfærdsstaten, som er "dårligt udrustet til at håndtere moderne sociale problemer" (Leadbeater 1997), hvorfor sociale entreprenører i stedet tager ved lære af succesrige private, kommercielle entreprenører (Mawson 2008). Opfattelsen af et modsætningsforhold mellem de innovative sociale entreprenører og den tunge og bureaukratiske velfærdsstat er blevet en idé, som deles af mange af feltets fremmeste aktører. Derfor er det en væsentlig prioritet at udvikle lederskab blandt sociale entreprenører. Med disse kompetencer kan sociale entreprenører bygge de nødvendige alliancer med forretningsverdenen. Sådanne alliancer kan skaffe kapital, know-how og viden om management, som skal komme marginaliserede og fattige befolkningsgrupper til gavn. Det handler i sidste instans om at skabe "a fit between investor values and community needs" (Dees 2001:5) og dermed om en tilgang til social entreprenørskab, der snarere bekræfter end udfordrer de konventionelle opfattelser af fænomener som "virksomhed", "marked" og "entreprenør".

Socialt entreprenørskab i Danmark

I det følgende skal vi nu fokusere på socialt entreprenørskabs aktualitet i Danmark gennem en lille analyse af "state of the art" på dansk grund. I figur 1 illustrerer vi, hvordan socialt entreprenørskab som begreb og praksis formes og udvikles gennem en række positioner og praksisser, hvor forskellige aktører udvikler definition, strategi og implikationer. Vi inddrager fem aktuelle platforme, som virker på arenaen for socialt entreprenørskab og sociale virksomheder: 1/ Center for Socialøkonomi, som er et satspuljestøttet rådgivnings- og videnscenter, 2/ Tænketanken *Mandag Morgen*, som har iværksat og arbejdet for at søsætte "socialt iværksætterier" gennem et dokumentations- og politik-udviklende analyse- og rapportarbejde, 3/ Center for Social Udvikling og deres arbejde med at initiere og søsætte "sociale opfindelser", 4/ et konkret eksempel på det kommunale strategiarbejde om socialøkonomiske virksomheder, som i disse år har optaget flere kommuner – her eksemplificeret ved Københavns Kommune og 5/ Den Sociale Kapitalfond, som er den første danske sociale venture fond til økonomisk støtte af sociale virksomheder, som lige er blevet etableret. Der er ikke tale om en udtømmende opstilling, men om væsentlige hovedaktører. Vi tager afsæt i aktørernes egne selvfrestillinger af formål, aktiviteter og strategier, som det kan læses på websites, i formålsbeskrivelser eller præsentationsmateriale og i rapporter. Der er derfor alene tale om en intentionel tekstanalyse med fokus på mål, intentioner og hensigter, idet denne artikel ikke giver rum for en dybere analyse af praksis og resultater.

	Center for Socialøkonomi (CSØ)	Tænketanken Mandag Morgen	Social+ Center for Social Udvikling (SUS)	Kommunalstrategi Københavns Kommune	Den Sociale Kapitalfond
Terminologi	Socialøkonomiske virksomheder og social innovation, brugerinvolvering,	Sociale(t) iværksættere(i) med sociale formål Individuelle ildsjæle som innovatører	Sociale opfindelser = social innovation med særlige karakteristika, som afdækker metodik og opfindelseshøjden	Socialøkonomiske iværksættere og virksomheder støttes mhp bedre velfærd og velfærdsløsninger	Social forandring gennem social forretning Investeringer med et tæt samarbejde til 'Social first' venture fond
Aktivitet	Rådgivning, vejledning og videnscenter	Strategi- og politikudvikling	Sociale forsøg: implementering af sociale opfindelser	Initiere og rammesætte sociale virksomheder	Lån og sparring til sociale virksomheder
Marked	Salg af ydelser og produkter, geninvestering af overskud, fra fundraising til forretning	Vækst, professionalisering og effektivitet på markedsbetingelser Sociale iværksættere = private leverandører på offentligt marked	Indgår i partnerskaber, konsortier, kooperativer Social franchising Private og offentlige online platforme som formidling	Markedsorientering Fokus på fundraising og netværk	5-6 investeringer af op til 4 mill indtil 2013 Skabe vækst i succesfulde sociale virksomheder og 'return on investment'
Civilsamfund	Partnerskaber på tværs Involvering af brugere Flere aktører på tværs af brancher og sektorer involveret	Commitment' fra 3 sektorer, historik, nærhedspotentiale, legitimitet og 'advocacy' fra civilsamfund	Kan udvikles i civilsamfund med værdigrundlag om inklusion, tilskud til offentlig velfærd, udsatte borgere	Svagt tegnet, men tværsektoriel betoning En årlig konference for aktører fra de 3 sektorer mhp forøget samarbejde	Svagt tegnet Forbedre socialt udsatte gruppers liv og sociale kapital, prioritere sociale resultater før finansielle
Relation til staten	Organisatorisk uafhængig af stat, hybridvirksomheder med offentlige driftsaftaler og egen indtjening	Ny selskabsform, offentlig udbudspraksis og investeringsfonde Forudsætning og stopklods	Offentlig skalering og spredning gennem policy, 'best practice', standarder og 'kunstig' efterspørgsel	Operere på tværs og skabe rammebetingelser Mindske bureaukrati Etablere taskforce	Svagt tegnet Løse sociale problemer ved at drive forretning

Oversigt: Fem platforme for socialt entreprenørskab i Danmark

Oversigten er interessant på flere måder. *For det første* afspejler den, at socialt entreprenørskab er et ganske nyt fænomen i Danmark, idet fire af de fem initiativer er opstået efter 2010, og CSØ som ældste initiativ blev først etableret i 2007. Der er tale om varierende volumen i de forskellige platforme. CSØ har fem konsulenter ansat og er finansieret af deres anden satspuljebevilling såvel som af egen indtjening på rådgivning, konsulentvirksomhed og udredning. SUS er et stort konsulentfirma med sociale opfindelser som et subtema, der har tilknyttet fire konsulenter og med særskilt bevilling fra VELUX og VILLUM fonden. Den Sociale Kapitalfond har en samlet bevilling fra Trygfonden indtil 2013, hvor 4-5 cases støttes med op til 4 millioner, og et management-team på fem ansatte.²

For det andet afspejler de fem initiativer i oversigten en høj grad af pluralisme og mangfoldighed i synet på og definitioner af socialt entreprenørskab og SE feltet – en tendens, som vi også genfinder i de internationale diskurser på området. Vi ser, at aktørerne benytter sig af forskellige terminologier fra "socialøkonomiske virksomheder", "socialt iværksætter", "sociale opfindelser" til "socialt entreprenørskab" – betegnelser som alle er blevet dele af den danske offentlighed og diskurs. Flere læner sig op af den danske term "socialøkonomiske virksomheder", som anvendes af Center for Socialøkonomi og Københavns Kommune. Mens andre aktører som *Mandag Morgens* analyse- og politkarbejde og Den Sociale Kapitalfond taler om sociale virksomheder og den sociale iværksætter. *Mandag Morgen* har i sine analyser påpeget, at de anvender den danske oversættelse af socialt entreprenørskab og den sociale entreprenør: socialt iværksætter og den sociale iværksætter (*Mandag Morgen* 2010). Endelig har Center for Social Udvikling udviklet sin egen label med Social+, hvor de med inspiration fra Stuart Conger og James Mark Baldwin udfolder og udvikler deres "social interventions" til det danske "sociale opfindelser" (Sørensen & Frederiksen 2010:5). Der er tale om

et begreb, der skal beskrive social nytænkning med nogle særlige karakteristika, og ved at identificere de særlige karakteristika i sociale opfindelser kan vi udvikle den optik, hvorigennem vi vil kunne finde og udvikle de sociale opfindelser (ibid, p. 3).

Og det fremgår videre, at

en social opfindelse er et banebrydende initiativ, der ændrer måderne, hvorpå mennesker relaterer sig til sig selv og hinanden. En social opfindelse løser eller forebygger et socialt problem – eller muliggør nye sociale fremskridt. En social opfindelse kan fx være en markant ny metode, organiseringsform, procedure, teknologi, lov, mv. (ibid, p. 6).

Der er altså tale om sociale fænomener, som sigter mod at identificere en sær-

lig metodik, som rummer en opfindelse og kan føre til nye velfærdsløsninger gennem "best practice" og civilsamfunds-inddragelse.

For det tredje afspejler oversigten, at socialt entreprenørskab meget hurtigt har opnået en betragtelig institutionel forankring i form af støttestrukturer, interessevaretagelse, adgang til ressourcer og vidensproduktion. CSØ er ganske vist målrettet socialøkonomiske virksomheder, det der i den engelsksprogede forskning og praksis benævnes sociale virksomheder, men i praksis retter centrets aktiviteter sig bredt mod sociale iværksættere og entreprenører både via netværksdannelse, mentoring, rådgivning og politikudvikling i forhold til det politiske niveau (Socialøkonomi – et idegrundlag for CSØ). Flere kommuner er også optagede af at oprette støttestrukturer i form af særlige rådgivnings- og initieringsteams, at etablere mindre pengepuljer der kan finansiere opstart af nye sociale virksomheder samt af formuleringen og implementeringen af strategiske planer og dokumenter, som ofte placerer sociale virksomheder og socialt entreprenørskab som nye væsentlige indsatser for udviklingen af nye velfærdsstrategier (Københavns Kommunes politik for socialøkonomiske virksomheder i 2009 og Århus Kommunes Strategi for Socialøkonomiske Iværksættere i 2012). Samtidig må indfældningen af socialt entreprenørskab i uddannelsessystemet også opfattes som ressource- og kapacitetsopbyggende.

For det fjerde er alle platformsinitiativerne optagede af at agere og positionere sig indenfor en markedstrend og en civilsamfundstrend. Alle aktører er optagede af markedet som det måske mest centrale sted at udfolde entreprenørskabet, og hvis der kan udledes noget samlet af de fem initiativer, er det, at troen på markedet som de sociale entreprenørers primære arena påkalder sig megen opmærksomhed. Markedet repræsenterer salg og vækst, økonomisk værdi, incitament, motivation, effektivitet, professionalisme og "return of investment". Omvendt er ikke alle – men dog ganske mange – også optagede af at forankre civilsamfundsdimensionen i deres aktiviteter og strategier. I denne tegning er civilsamfundet lig med partnerskaber, brugerinvolvering, engagement, legitimitet, advocacy og udsatte borgere, mens den kommunale strategi og den sociale kapitalfond har en svag tegning af det civile samfund.

For det femte er relationer til (velfærds)staten nærværende for flere aktører, som fremhæver hybride virksomheder, der er afhængige af staten gennem for eksempel udviklingen af offentlige udbud, støtteordninger, relevant politikudvikling og best practice. Det sociale entreprenørskab er i disse aktørers tegning afhængig af statslig interaktion og rammesætning, som sikrer et vist eksistensgrundlag, men som også sætter barrierer og vanskeligheder. Den statslige regulering af socialt entreprenørskab vil blive yderligere udfoldet fra 2013 og frem med vedtagelsen af en finanslov, som for første gang forpligter sig på at udvikle rammerne for sociale virksomheder. *Mandag Morgen* for eksempel beskriver staten både som en forudsætning og som en bremseklods, og i den kommunale strategi peges på det offentlige bureaukrati som en van-

skelighed, der må minimeres, hvis socialt entreprenørskab og sociale virksomheder skal kunne realiseres. Også Den Sociale Kapitalfond har en svag tegning af staten, som ikke indtil videre ser ud til at være betydningsfuld for venture virksomhed.

Afvikling af velfærdsstat eller arena for solidaritet?

Der er ingen tvivl om, at socialt entreprenørskab både i Danmark og internationalt indgår i diskursen om velfærdsstaternes fremtid. Som vi har set dannes der med høj hast interesseorganisationer, politiske initiativer og praktiske initiativer taget af sociale entreprenører. Internationalt vokser interesseorganisationer som Ashoka med stor hast, og på alle planer af den politiske virkelighed udarbejdes strategier til fremme af de sociale entreprenørers bidrag til at tackle problemet med at levere og udvikle sociale serviceydelser i en tid med et krydspres, der stammer fra demografiske ændringer, øgede forventninger og tiltagende global konkurrence (BEPA 2010). De aktiviteter, vi samlet set kan kalde for socialt entreprenørskab, harmonerer fint med to store bevægelser, som har præget den måde, velfærd og social service tænkes på i dag. Den første bevægelse er karakteriseret ved markedsgørelse og privatisering af det offentlige ansvar for velfærd (Gilbert 2002, Borzaga & Santuari 2003, Pestoff 2009, Hulgård 2010). Den anden trend udgår både fra de sociale bevægelser og fra de offentlige programmer, der handler om at eksperimentere med nye former for kollektivt ansvar, solidaritet og civilsamfundsbase input til den politiske udvikling (Hart, Laville & Cattani 2010; Hulgård og Shajahan 2012). Både i markedstrenden og i civilsamfundstrenden er socialt entreprenørskab et relevant svar på de sociale udfordringer, verden står overfor. Vi genfinder begge disse tendenser i de danske eksempler; men der er tale om to tendenser, som aktivt bidrager til at virkeliggøre potentialet fra socialt entreprenørskab på to væsensforskellige måder.

På tværs af nationale forskelle og typer af velfærdsregimer er der gennem de seneste 30 år foregået en global re-orientering af velfærdsstaterne i retning af øget privatisering og individualisering og dermed omstrukturering af den klassiske velfærdsstat, som den blev formuleret i kølvandet på anden verdenskrig (Titmuss 1977). Denne trend har stor international gennemslagskraft og sætter en ny ramme for velfærdsstatslige fornyelsesprocesser. Socialt entreprenørskab er, som redskab til fornyelse af den sociale indsats i velfærdssamfundet, nærmest skabt til at udfylde denne nye ramme. Selvom udbygningen af de moderne velfærdsstater startede tidligt i det tyvende århundrede, var det først hen mod slutningen af 1940'erne, at politikere og eksperter begyndte at se udviklingen i den *universelle* velfærdsstatsramme (Borzaga & Santuari 2003:36). Fra dette tidspunkt og frem til omkring 1970 var politikudviklingen på velfærdsområdet understøttet af visionen om en omfangsrig velfærdsstat. Velfærdsstaten var en helt central motor for overhovedet at få det moderne samfund til at fungere. Den universelle velfærdsstat var et aktiv i ethvert

hjørne af det højhastighedssamfund, der hurtigt udviklede sig i efterkrigstiden. Den navnkundige britiske socialpolitiske ekspert og velfærdsteoretiker Richard M. Titmuss har dokumenteret betydningen af den universelle orientering med sit begreb om en institutionel og redistributiv velfærdsmodel. For Titmuss var udviklingen af en universel velfærdsstat ikke blot horisont for de europæiske samfund eller endnu mere restriktivt for den skandinaviske udvikling. Den var aktiv som velfærdspolitisk horisont på globalt plan (Titmuss 1987, 1977). Med denne forståelse lagde han et vigtigt spor for forståelsen af moderne velfærd i efterkrigstiden (Esping-Andersen 1990).

Fra 1970erne begynder den socialpolitiske orientering imidlertid at ændre sig ikke blot i USA, men på internationalt plan: "De europæiske velfærdssystemer begynder gradvist at smuldre" (Borzaga & Santuari 2003:38) under den finansielle byrde, som samtidig indvarsler store organisatoriske udfordringer med at løfte det sociale ansvar. Den nye trend i den velfærdsstatslige orientering er at nedtone det offentlige ansvar for håndteringen af sociale problemer. En kombination af ændringer i de overordnede politiske magtforhold og stigende utilfredshed med velfærdsstaten fra både højre og venstre gøder grunden for ændringer, herunder det hurtige fremskridt for det ny højres tilgang til velfærd (Taylor 2003:3). Fra 1970erne og frem begynder de moderne velfærdsstater med understregningen af individuel ansvarlighed og medlemskab på bekostning af offentligt ansvar at orientere sig efter en anden vision end den universelle og institutionelle velfærdsmodel. Socialpolitiske paradigmer som aktivering og selvhjælp slår stærkere igennem. Det samme gør kombinationen af individuel ansvarlighed og medlemskab, som blandt andet sætter sit præg på udviklingen af pensionsområdet, hele den sygdomsforebyggende indsats og udviklingen på bolig- og aktiemarkedet. Disse områder bidrager alle til en polarisering, der ligger langt fra den universelle velfærdsmodel, der er bygget op omkring en kerne af universalisme og redistribution.

Forandringen af velfærdsstaten i retning af privatisering og medlemskab på bekostning af medborgerskab understøtter ikke blot betydningen af individuel ansvarlighed, den synes også at facilitere social virksomhed og socialt entreprenørskab som et mødested mellem innovative aktører fra de tre sektorer. Men den økonomiske globalisering og de velfærdsstatslige ændringer har ikke kun medført øget individualisering og markedsgørelse. Forandringerne har også bidraget til at skabe en ny platform for civilsamfund og nye former for kollektiv ansvarlighed for velfærdssamfundets udvikling. Vi ser således det paradoks, at social virksomhed og socialt entreprenørskab både kan være centrale elementer i en privatiseringsstrategi og i en strategi, som søger at udvide terrænet for det civile samfund som et tredje samfundsstrukturerende princip, der er baseret på kollektivt ansvar og gensidighed. Det andet scenarie i retning af solidaritet og nye former for kollektivitet er lige så fundamentalt som det første scenarie for at forstå den aktuelle entusiasme for alt, som har med SE-feltet at gøre. Allerede i år 2000 bød Michael Woolcock interessen for

social kapital og civilsamfund velkommen, idet den faciliterede sociologiens genindtrædelse på den storpolitiske scene (Woocock 2000), og Marilyn Taylor (2003) opfattede den samme tendens som et skifte fra troen på markedets overhøjhed til en lydhørhed overfor at investere i sociale virksomheder som et væsentligt bidrag til at sikre lokal bæredygtighed.

Men hvordan skal de politiske forventninger og de markante initiativer til socialt entreprenørskab og hele SE-feltet, vi har set udfolde sig i Danmark og internationalt, forstås? Er det et tegn på, at det civile samfunds indflydelse som en sfære for solidaritet og gensidighed er stigende? Eller er det et tegn på, at den private, konventionelle markedsøkonomi får interesse for den tredje sektor som et adgangspunkt til at udnytte det marked, der ligger ved "bunden af pyramiden", den såkaldte BoP? Ifølge Elkington og Hartigan, der er nogle af SE-feltets succesrige lobbyister, udgør omkring fire milliarder lav-indkomst forbrugere således BoP. Og BoP venter kun på, at succesfulde sociale entreprenører adresserer denne

market failures and bring much-needed benefits to poor people or, in the case of the more commercially minded, to make money in unlikely circumstances (Elkington & Hartigan 2008:42).

Iagttagelsen af SE feltets bevægelser og spændinger er endvidere inspireret af internationale udviklingsdiskurser, der både er knyttet til socialt arbejde (Desai, Monteiro & Narayan 1998; Ho & Yen 2010; Hulgård & Shajahan 2012) og til en tilgang til social innovation, der bygger på et stærkt procesperspektiv (Moulaert et al. 2012; Moulaert, Jessop, Hulgård & Hamdouch 2012). Er socialt entreprenørskab således først og fremmest et udtryk for effektiv og innovativ produktion af social service på det eksisterende markeds præmisser, eller rummer det en utopisk horisont for udvikling af mere partecipatoriske og inkluderende praktikker, der knytter sig til de sociale bevægelser, og muligheden for et mere bæredygtigt og inkluderende samfund? Det er endnu for tidligt at konkludere, hvordan de danske aktører i dette paradigme vil udfolde og udvikle socialt entreprenørskab. Dertil er de forskellige aktiviteter for unge. Hvordan udviklingen af socialt entreprenørskab i Danmark vil udforme sig, vil de kommende år i højere grad løfte sløret for – og det kan blive ganske interessant at følge.

Noter

1. Når vi i denne artikel vælger at anvende termen "social virksomhed" og ikke "socialøkonomisk virksomhed", er det fordi, vi dermed er i overensstemmelse med den internationale diskurs på området, der helt entydigt taler om "social enterprise" og uden det tilføjede "economy". I Sverige oversættes social enterprise til "sociala företag" (Levander 2011).

2. Socialt entreprenørskab i praksis såvel som i undervisning er også i vækst. Inden for universitetsområdet med kandidat- (www.ruc.dk/uddannelse/fag/socialt-entreprenoerskab-og-management/) og masteruddannelse (<http://www.ruc.dk/uddannelse/efter-og-videreuddannelser/>)

masteruddannelse/mse/) på Roskilde Universitet, på Copenhagen Business School i København findes en "minor" i socialt entreprenørskab (www.cbs.dk/Forskning/Institutter-centre/Institutter/cbsCSR/Menu/Undervisning/Menu/Minors/Menu/S-ENT-Minor), og Syddansk Universitet har kursustilbud i socialt entreprenørskab. I praksis er SocialVenture 2200 (www.socialventures2200.dk/) og Huset Venture (www.husetventure.dk/huset-venture-danmark/) eksempler. DANSIC – Danish Social Innovation Club – en frivillig studenterdrevet og non-profit organisering – er et nyt studenterdrevet initiativ for social innovation og socialt entreprenørskab blandt studerende.

Litteratur

- Andersen, L. L.; Hulgård, L. & Bager, T. 2010 (red.): *Socialt entreprenørskab*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Alexander, C. 2010: "The Third Sector", in Hart, K., Laville, J.-L. and Cattani, A. D.: *The Human Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Alvord, S. H., Brown, L. D. & Letts, C. W. 2003: *Social entrepreneurship: leadership that facilitates societal transformation, an exploratory study*, Working papers, John F. Kennedy School of Government, Center for Public Leadership, Harvard University.
- Austin, J., Stevenson, H. & Wei-Skillern, J. 2006b: "Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both?". *Entrepreneurship: Theory and Practice*, no. 1, 2006.
- BEPA-Bureau of European Policy Advisers 2010: *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union*. Bruxelles: European Commission.
- Bergeron, Louis 2011: *Honor the Stanford Mission*. Stanford: Stanford Report, June 11, 2011.
- Borzaga, C. & Santuari, A. 2003: "New Trends in the Non-profit Sector in Europe: The Emergence of Social Entrepreneurship", in OECD, *The Non-profit Sector in a Changing Economy*, Paris: 31-56.
- Chesbrough, H. 2006: *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
- Dees, J. G. 1998: "The Meaning of Social Entrepreneurship", Duke University, Fuqua School of Business. Hentes på: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.
- Dees, J. G., Emerson, J. & Economy, P. (eds.) 2002: *Strategic Tools for Social Entrepreneurs: Enhancing the Performance of Your Enterprising Nonprofits*. New York: John Wiley & Sons.
- Dees, J. G. & Anderson, B. 2006: "Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought". *ARNOVA occasional paper series*, no.3, 2006:39-66.
- Defourny, J. & Borzaga, C. 2001: *The Emergence of Social Enterprise*. London & New York: Routledge.
- Defourny, J., Hulgård, L. & Pestoff, V. (eds) 2010: "Foreword", in Defourny, J., Hulgård, L. & Pestoff, V. (eds): *Social Enterprise, Social Entrepreneurship, Social Economy, Solidarity Economy: An EMES Reader on the "SE Field"*. Liege: EMES European Research Network.
- Defourny, J. & Nyssens, M. 2010: "Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences". *Journal of Social Entrepreneurship*, no. 1, 2010:32-53.
- Elkington, J. and Hartigan, P. 2008: *The Power of Unreasonable People*. Boston : Harvard Business Press.

- Evers, A. & Laville, J.-L. (eds.) 2004: *The Third Sector in Europe*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- Gilbert, N. 2002: *Transformation of the Welfare State. The silent surrender of public responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Granovetter, M. 1973: "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, no. 6, 1973:1360-80.
- Habermas, J. 1981: *Theorie des kommunikativen Handelns*, bd. 1 & 2. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Habermas, J. 1996: *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity Press.
- Hart, K., Laville, J.-L. & Cattani, C. 2010: *The Human Economy*. London: Polity Press.
- Henton, D., Melville, J. & Walesh, K. 1997: *Grassroots Leaders for a New Economy – How Civic Entrepreneurs Are Building Prosperous Communities*. San Francisco: Jossey Bass Publishers.
- Hulgård, L. 2004: "Entrepreneurship in Community Development and Local Governance", in Bogason, P., Kensen, S. & Miller, H. (eds): *Tampering with Tradition: The Unrealized Authority of Democratic Agency*. Lanham: Lexington Books.
- Hulgård, L. 2007: *Sociale entreprenører – en kritisk indføring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hulgård, L., Andersen, L. L., Spear, R. & Bisballe, L. 2008: *Alternativ beskæftigelse og integration af socialt udsatte grupper: erfaringer fra Danmark og Europa*. CSE Publications; 02:08). Roskilde: Roskilde Universitet.
- Hulgård, L., 2010: "Public and social entrepreneurship", in Hart, Laville and Cattani (eds.): *The Human Economy*. London: Polity Press.
- Hulgård, L. 2010: "Discourses of social entrepreneurship: variations of the same theme?", in Defourny, J., Hulgård, L. & Pestoff, V. (eds): *Social Enterprise, Social Entrepreneurship, Social Economy, Solidarity Economy: An EMES Reader on the "SE Field"*. Liege: EMES European Research Network.
- Hulgård, L. 2011: "Social economy and social enterprise: an emerging alternative to mainstream market economy?", in *China Journal of Social Work*, No 3, November 2011. Hong Kong Polytechnic University and Peking University: Routledge.
- Hulgård, L. og Shajahan, P.K. 2012: "Social Innovation for People-Centered Development", in Moulaert, MacCallum, Mehmood and Hamdouch (eds.): *Handbook on Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. Southampton: Edward.
- Kerlin, J. A. (ed.) 2009: *Social Enterprise: A Global Comparison*. Lebanon: Tufts University Press.
- Laville, J.-L. 2010: "Solidarity Economy", in Hart, K., Laville, J.-L. and Cattani, A. D.: *The Human Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Leadbeater, C. 1997: *The Rise of the Social Entrepreneur*. Demos: London.
- Leadbeater, C. 2006: "The Socially Entrepreneurial City", in Nicholls, A. (ed.): *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Leadbeater, C. 2007: *Social enterprise and social innovation: Strategies for the next ten years: A social enterprise think piece for the Office of the Third Sector*. Cabinet Office, Office of the Third Sector.
- Leadbeater, C. 2009: *We-think*. Croydon: Profile Books.

- Light, P. 2008.: *The Search for Social Entrepreneurship*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Mair, J. 2010: "Social entrepreneurship: taking stock and looking ahead", in Fayolle, A. and Matley, H.: *Handbook of Research on Social Entrepreneurship*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Mandag Morgen 2010: Velfærdens iværksættere – en dansk strategi for socialt iværksætter. 1. udgave Mandag Morgen. www.mm.dk/velfærdens-iværksættere Mawson, A. 2008: *The Social Entrepreneur – Making Communities Work*. London: Atlantic Books.
- Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. and Hamdouch, A. (eds) 2012: *International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*. Southhampton: Edward Elgar.
- Moulaert, F., Jessop, B., Hulgård, L., and Hamdouch, A. 2012: "Social Innovation: A new stage in innovation process analysis?", in Moulaert, MacCallum, Mehmood and Hamdouch (eds.): *Handbook on Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. Southhampton: Edward.
- Mulgan, G. 2006: "The Process of Social Innovation". *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, no. 2, 2006:145-62.
- Mulgan, G. 2007: *Social innovation. What it is, why it matters and how it can be accelerated*. London: Young Foundation.
- Nicholls, A. (ed.) 2008: *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyssens, M. (ed.) 2006: *Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society*. London: Routledge.
- Pestoff, V. 2009: *A Democratic Architecture for the Welfare State*. London: Routledge.
- Phills, J. A., Deiglmeier, K. & Miller, D. T. 2008: "Rediscovering Social Innovation", *Stanford Social Innovation Review*, Fall.
- Ridley-Duff, R. & Bull, M., 2011: *Understanding Social Enterprise. Theory and Practice*. London: Sage Publications.
- Schumpeter, J. A. 1934: *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Steyart, C. & Hjorth, D. (eds.) 2006: *Entrepreneurship as Social Change*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Svendsen, Gunnar Lind Haase og Gert Tinggaard Svendsen 2004: *The Creation and Destruction of Social Capital – Entrepreneurship, Co-operative Movements and Institutions*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Swedberg, R. 2000: *Entrepreneurship. The Social Science View*. Oxford: Oxford University Press.
- Sørensen, A. og Fredriksen, A. H. 2010: *Sociale opfindelser*. Socialt Udviklingscenter SUS.
- Taylor, M. 2003: *Public Policy in the Community*. Houndsmills: Palgrave Macmillan.
- Yunus, M. 2007: *Creating a World without Poverty*. New York: Pulic Affairs.

Websites

Center for Socialt Entreprenørskab, Roskilde Universitet <http://www.ruc.dk/forskning/forskningscentre/cse/>

Center for Social Udvikling <http://www.sus.dk/>

Center for Social Økonomi <http://www.socialokonomi.dk/> og Socialøkonomiske virksomheder – et idegrundlag for Center for Socialøkonomi: http://www.socialokonomi.dk/sites/default/files/mediafiles/Socialoekonomisk_idegrundlag.pdf

DANSIC – Danish Social Innovation Club: <http://www.facebook.com/danishsocialinnovationclub>

Den Sociale Kapitalfond: <http://www.densocialekapitalfond.dk/>

Københavns Kommune: Forslag til strategi socialøkonomiske virksomheder: <http://www.kk.dk/eDoc/%C3%98konomiudvalget/25-05-2010%2015.15.00/Dagsorden/19-05-2010%2016.02.23/5451624.PDF>

Københavns Kommunes politik for socialøkonomiske virksomheder i 2009: <http://www.kk.dk/eDoc/Socialudvalget/29-04-2009%2016.15.00/Referat/30-04-2009%2014.12.58/4500194.PDF> og <http://www.kk.dk/eDoc/Borgerrepr%C3%A6sentation/en/03-06-2010%2017.30.00/Referat/15-06-2010%2012.00.37/5495127.PDF>

Sociale Entreprenører i Danmark – en alumneforening: <http://www.sociale-entreprenorer.dk/>